

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KOGNITIV KOMPETENTSIYANI SHAKLLANTIRISHNING BOSQICHLARI

Xudoyberganov D.Ya. - Urganch Davlat Pedagogika instituti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida mustaqillik, faollik va mas'uliyatni rivojlantirish muhimligini ta'kidlab o'tilib, o'quvchilarning kognitiv kompetentsiyasining turli darajalari muhokama qilingan, shuningdek, ularning ta'lim amaliyoti kontekstida rivojlanishiga e'tibor qaratilgan. Maqolaning yakuniy qismi o'qituvchining boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatini faollashtirishdagi rolga, ularning kompetentsiya hamda shaxsiy salohiyatini samarali shakllantirish va rivojlantirish uchun har bir o'quvchiga individual yondoshish zarurligiga bag'ishlangan.

Kalit so'zlar: ta'limiy faoliyat, boshlang'ich sinf o'quvchisi, mustaqillik, faollik, mas'uliyat, kompetentsiya, motivatsiya, iroda, kognitiv kompetentsiya, kognitiv kompetentsiya darajasi, ta'limni individuallashtirish, kasbiy kompetentsiya, pedagogik faoliyat, shaxsni rivojlantirish.

ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ КОГНИТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ У УЧЕНИКОВ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Худойберганов Д.Я. - преподаватель Ургенчского государственного педагогического института

Аннотация: В данной статье подчеркивается важность развития самостоятельности, активности и ответственности у учащихся начальных классов. Обсуждаются различные уровни познавательной компетентности учащихся также анализируются с акцентом на их развитие в контексте учебной практики. Заключительные разделы статьи посвящены роли педагога в активизации учебной деятельности учеников начальных классов и необходимости индивидуального подхода к каждому ученику для эффективного формирования и развития их компетенций и личностного потенциала.

Ключевые слова: учебная деятельность, младший школьник, самостоятельность, активность, ответственность, компетентность, мотивация, воля, познавательная компетентность, уровни познавательной компетентности, индивидуализация обучения, профессиональная компетентность, педагогическая деятельность, развитие личности, активный подход к обучению.

STAGES OF FORMATION OF COGNITIVE COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Khudoyberganov D.Ya. - teacher of the Urgench State Pedagogical Institute

Abstract: This article highlights the importance of developing independence, activity and responsibility in primary school students. Various levels of cognitive competence of students are discussed and analyzed with an emphasis on their development in the context of educational practice. The final sections of the article are devoted to the role of the teacher in activating the educational activities of primary school students and the need for an individual approach to each student for the effective formation and development of their competencies and personal potential.

Keywords: educational activity, primary school student, independence, activity, responsibility, competence, motivation, will, cognitive competence, levels of cognitive competence, individualization of learning, professional competence, pedagogical activity, personality development, active approach to learning.

KIRISH

O'qituvchining kompetentligi o'z navbatida o'quvchilarning kompetentligini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Hatto eng muvaffaqiyatli o'qituvchilar ham tirishqoqlik bilan o'qiydigan va o'qituvchining ko'rsatmalariga faol rioya qiladigan, ammo o'quv faoliyatida mustaqillik va faollik ko'rsatmaydigan o'quvchilarga duch kelishlari mumkin. Bunday o'quvchilar faqat reproduktiv o'rganishga, ya'ni ma'lumotni takrorlash va yodlashga qodir, ammo ijodiy yondashuv va materialni tahlil qilishda qiyinchiliklarga uchraydilar.

Ushbu muammoni hal qilish uchun o'qituvchilar har bir o'quvchining qobiliyatlari, qiziqishlari va ehtiyojlarini hisobga olgan holda individual ta'lim strategiyalarini yaratishlari kerak. Bunga qo'shimcha topshiriqlar, loyihalar, guruhda ishlash, munozaralar va o'quvchilarning tanqidiy fikrlash, ijodkorlik hamda mustaqillikni rivojlantirishga yordam beradigan boshqa usullar kiradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Biz tomonimizda boshlang'ich sinf o'quvchilarida kognitiv kompetentligini rivojlantirish uch bosqichda amalaga oshirilishi aniqlandi:

Boshlang'ich sinf o'quvchisining o'quv faoliyatini shakllantirishning asosiy maqsadi uning faoliyat sub'ekti sifatida shakllanishida yotadi. O'quvchi o'z faoliyatining maqsadlarini mustaqil ravishda aniqlashga, ularga erishish uchun zarur bilim va usullardan foydalanishga, harakatlarini rejalashtirishga, ularning bajarilishini nazorat qilishga va belgilangan maqsadlarni hisobga olgan holda natijalarni baholashga qodir bo'lganda ushbu maqsadga erishadi. Bu o'quvchi mustaqil ravishda o'qish bilan shug'ullanishi, o'zini rivojlantirish va o'zini

takomillashtirishga intilishi mumkin ekanligini anglatadi.

Boshlang'ich sinflarni tugatish bilan yakunlanadigan uchinchi bosqichning oxiriga kelib, boshlang'ich sinf o'quvchisi shaxsning eng muhim sifatiga - o'quv jarayonida mustaqillikga ega bo'lishi kerak. Bu uning muayyan maqsadlarni belgilash va o'z sa'y-harakatlari bilan ularga erishish, olgan bilimlarini amalda qo'llash, o'z rivojlanishi hamda mustaqil ta'lim olishda ustida faol ishlash, tashabbuskorlik, faollik, o'z e'tiqodlarini himoya qilishga tayyorlik qobiliyatida namoyon bo'ladi [1].

Mustaqillik, faollik va mas'uliyat psixolog va o'qituvchilar tomonidan bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lgan asosiy shaxsiy xususiyatlar sifatida o'rganiladi. Ushbu uchta jihat boshlang'ich sinf o'quvchisining o'quv qobiliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Kognitiv kompetentsiyaga ega ta'lim faoliyat sub'ekti sifatida o'z rolini tan oladi va uning mustaqilligi haqida fikr yuritish qobiliyatiga ega. Ushbu bosqichda kompetentsiya uchta asosiy elementdan tarkib topadi: mahorat, motivlar, iroda [4].

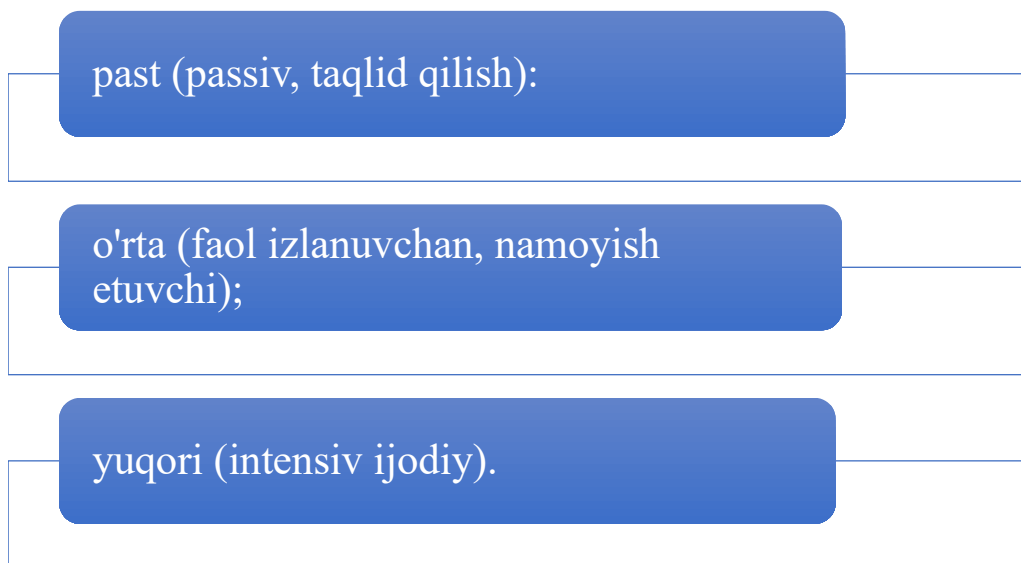
Kompetentsiya, mustaqillik, motivatsiya va iroda o'rtasidagi munosabatlar o'zaro bog'liqdir. Ta'lim faoliyatida o'z kompetentsiyalarini namoyish etish va mustaqil ravishda harakat qilish istagi ko'pincha zarur ko'nikmalarga ega bo'lgan o'quvchilarda namoyon bo'ladi. Motivatsiya ixtiyoriy harakatlarning faollashishiga yordam beradi. Boshqa tomondan, kuchli iroda, qat'iyatlilik, bilim va ko'nikmalar sifatini rivojlantirishga yordam beradi. O'z bilim va ko'nikmalarini kengaytirganda, o'quvchi yanada mustaqil bo'ladi, bu esa uning kompetentsiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ushbu bosqichda kompetentsiya va mustaqillikni o'zaro bog'liq tushunchalar deb hisoblash mumkin, chunki faqat o'quv faoliyatida malakali, ushbu sohani yaxshi biladigan o'quvchi mustaqil ravishda harakat qilaoladi. Mustaqil faoliyat olib boraoladigan o'quvchi rivojlangan akademik ko'rsatkichlarni, motivatsiyani, tirishqoqlikni, shuningdek bilim va ko'nikmalarning yuqori harakatchanligini birlashtiradi, bu esa uni erkin, faol va mustaqil ravishda yo'naltirilgan o'quv faoliyatida kognitiv kompetentsiyasi rivojlangan o'quvchi qilib tayorlaydi.

Ushbu bosqichda boshlang'ich sinf o'quvchisi ushbu yoshdagi o'quv faoliyatining asosiy turlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan umumiy asosiy kompetentsiyani rivojlantiradi. O'quvchi boshlang'ich ta'lim dasturida ko'zda tutilgan turli xil bilim sohalari va o'quv fanlarini tushuna boshlaydi va erkin tahlil qiladi. Boshlang'ich sinf bosqichining oxiriga kelib umumiy kognitiv kompetentsiyani to'g'ri shakllantirish bilan u o'quv faoliyatida zarur kompetentsiyalarni rivojlantirish uchun asos bo'lishi mumkin.

Har bir o'quvchi o'ziga xos bilim, ko'nikma va malakalar to'plamiga, shuningdek xarakter, qiziqish va qobiliyatning individual xususiyatlariga ega. Har

bir o'quvchining kasbiy kompetentligi uning individual ehtiyojlari, rivojlanish darajasi va ta'lim maqsadlariga muvofiq shakllanadi. Bu o'qitishda muvaffaqiyatga erishish uchun har bir o'quvchining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish va uning kompetentsiyalari va salohiyatini eng samarali yo'nalishda rivojlantirish uchun individual o'qitish yondashuvlarini qo'llash kerakligini anglatadi [3].

O'quvchi olgan bilimlaridan qanday tarzda foydalanishni bilishiga qarab, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv kompetentsiyasining 3 darajasi ajratiladi:

1 - Rasm. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kognitiv kompetentsiyasining darajalari

Past daraja. Oq'uvchi tayyor namuna (nusxa ko'chirish) bo'yicha harakatlarni bajarishi mumkin. Bunday boshlang'ich sinf o'quvchisini past kompetentlikga ega deb hisoblash mumkin, chunki u faqat olingan nazariy bilimlarni takrorlashga qodir va amalda uni kattalar yordamida qo'llay oladi holos va ko'plab xatolarga yo'l qo'yadi.

Kognitiv kompetentsiyaning *o'rta darajasida* o'quvchi bilimlarni tanish standart vaziyatlarda erkin qo'llashi mumkin. Maqsad va o'quv vazifalari odatda o'qituvchi tomonidan taklif etiladi, ammo o'quvchi allaqachon muammoning echimini mustaqil ravishda rejalashtirishga qodir. U odatdiy mashq va misollarni bajaradi, materialni qisman qayta tiklashdan foydalangan holda matnni takrorlaydi va uni to'g'ridan-to'g'ri darslikdan yoki o'qituvchining hikoyasidan nusxa ko'chirmasdan o'z so'zlari bilan taqdim eta oladi. Ushbu darajada o'quvchi interpretasion faollikni namoyish etadi. Biroq, u materialni umumlashtirish va tizimlashtirish kabi meta-predmet ko'nikmalariga ega emas. Murakkab vazifalar yoki ijodiy echimni talab qiladigan holatlarda ko'pincha qiyinchiliklar va

muvaffaqiyatsizliklar yuzaga keladi. O'quvchi o'zini o'zi nazorat qilishni muvaffaqiyatli amalga oshiradi, lekin odatda ish tugagandan so'ng va faoliyat jarayoni sust nazorat qilinadi. Ushbu kompetentsiya darajasida bitta, ammo barqaror motivning ustunligi xarakterlidir (masalan, yangi narsalarni o'rganish istagi, mas'uliyat hissi va boshqalar).

Kognitiv kompetentsiyaning *yuqori darajasida* o'quvchi bilimlarni yangi va nostandart vaziyatlarda muvaffaqiyatli qo'llaydi. Uning bilimlari izchillikni namoyish etadi va meta-fan aloqalarini o'rnatish qobiliati mavjud bo'ladi. Bu darajada o'quvchi o'zining ta'lim faoliyatini bashorat qilishning yuqori darajasiga ega: u mustaqil ravishda o'z oldiga maqsadlar qo'yishi, o'quv muammolarini anglash va shakllantirishi, shuningdek ularni hal qilish bosqichlarini rejalashtirishi mumkin. Bunday o'quvchilar o'ziga xos fikrlash va turli xil bilim olish usullaridan foydalanish qobiliyatini kuzatishlari mumkin. Ular mustaqil faoliyatda yuqori faollikni namoyish etadilar va doimiy ravishda o'zlarini nazorat qiladilar. Muammolarni hal qilish jarayoni doimiy ravishda muammoning shartlari bilan bog'liq. Bunday o'quvchilar ijtimoiy ahamiyatga ega motivlarni namoyon etadilar, o'qituvchilar va sinfdoshlar bilan hamkorlik qilishga tayyor ekanliklarini, shuningdek, o'zlarining va jamoaviy ishlarining natijalari uchun yuqori javobgarlikni namoyish etib, o'z sheriklarini ishda faol qo'llab-quvvatlaydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining konetiv kompetentsiyasini muvaffaqiyatli rivojlantirish ko'p jihatdan o'z kasbiy darajasini doimiy ravishda oshirishga va ijodiy yondashuvlarni rivojlantirishga intilayotgan o'qituvchining faol va maqsadli faoliyatiga bog'liq.

Faqat mashg'ulotlarga faol yondoshish boshlang'ich sinf o'quvchilarda o'quv faoliyatining barcha jihatlarini, shu jumladan motivatsiya, faoliyat usullari, ishlatilgan vositalar va boshqaruv mexanizmlarini, shuningdek faoliyat, mustaqillik, mas'uliyat va o'zini o'zi tashkil etish kabi asosiy fazilatlarni rivojlantirishga imkon beradi. Bularning barchasi boshlang'ich sinf o'quvchining konetiv kompetentsiyasini muvaffaqiyatli shakllantirishga va rivojlantirishga yordam beradi hamda uning shaxsini rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Лефтерова Т.В. Учебная самостоятельность школьников как фактор повышения эффективности их самообразовательной деятельности: дис. ... канд. пед. наук. Сургут, 2000. 175 с. 13

2. Сластенин В. А., & Исаев, И. Ф. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М.: Академия, 2009. – 608 с.

3. Умнова М. К. “Значение формирования интереса в развитие познавательной деятельности учащихся начальных классов” Вестник науки и образования, no. 5 (136)-2, 2023, pp. 52-54.

4.Эриксон Э.Г. Детство и общество. /Э.Г.Эриксон-СПб.: Речь, 2000.- 416с.

5.Хуторской, А.В. Ключевое понятие компетентности в современном образовании. Знание. Понимание. Умение, 4, 58-64 2011 г.